

Bohotna fantazija in ostra inteligenca sta sestri, in to dvojčici. Enojajčni. Izčiščeno intelegibilnost svojega domišljjskega sveta je teoretično predstavil 15. avgusta 1970 v dnevniku *Le Monde*. Natisnjen je njegov prispevek z mednarodnega simpozija o fantastični literaturi, kjer poudarja, da zakonitosti, ki vladajo stvarnem, vzbujajo veliko večje začudenje kot kateri koli "fantastičen" dogodek. Sistemi, vzorci, simetrije, ki se skrivajo v dogajanju, mreža odnosov in medsebojnih odvisnosti, v vsem tem se kristalizira začudenje nad svetom, ki samo po sebi poraja čudežnost. Tudi v *Kozmikomičnih* prevladuje vtis, da so zapleti še najmanj pomembni: domiselnost fabuliranja usmerja igra detajlov, ki v živahnih premenah konteksta neprestano spreminjajo pomen.

Stvar očitno deluje. Elementi prizemljenosti (ki tako ali tako vedno preostajajo, vede ali nevede), se tukaj z novim paradoksom obračajo v najbolj fantastične šale: omemba tete ali špagetov je v takem kontekstu nekaj najbolj smešnega, kar si je sploh mogoče zamisliti. Značilno vzdušje poskočnega minimalizma med drugim obuja tudi spomin na sočasno slikarstvo: ničelne točke tedanjih izmov, ki vedno znova preigravajo vse od začetka, so polne skrivnostnega dinamizma neznanega izvora. Nad frivolnostjo tovrstnih izzivov pa visijo oblaki usodnega ahasverstva: dejstvo, da nam o velikih poglavjih stvarjenja govori vedno znova ista oseba (čeprav posamezne zgodbe ločijo milijoni in milijarde let). Medsebojni odnosi, pa ne samo ljubezenski, pridobijo tragi-komično resonanco. Tako kot spomin na malo sestrico, izgubljeno v času, ko so se pričele strjevati površine planetov. Dokler je ni "leta 1912, srečal v Canberri, poročeno z nekim železniškim upokojemcem in tako spremenjeno, da sem jo komaj spoznal." Postmodernistični anahronizmi? Ali kaj več? V zadnji zgodbi se pogled radikalno zaobrbe. Če smo prej kozmične premike gledali skozi omejeno človeško perspektivo, pa je optika zadnjih strani ravno obratna (nekoliko spominja na Jungov opis čutno introvertiranega opazovalca): povsem običajen prizor s konca dvajsetega stoletja ugledamo skozi oči, stare petsto milijonov let.

Rokgre (Rok Vilčnik): Mali: (ali kdo si je življenje zmislil?) (spremna beseda Marjan Pungartnik). Maribor 2001 (zbirka Antares).

Če si hočemo privoščiti "malo misto", kakršnega že zdavnaj premorejo Dalmatinci, je očitno potrebno (glede na tako objokovane slovenske posebnosti) pogledati skozi otroške oči. In kaj uzremo? Malo mesto. "En trg, ena cesta, en policaj in ena banka ob tej cesti, na tem trgu za hrbtom tega policaja seveda veliko zelenja, kakor v vseh mestih še nekoč." Kje smo že videli kaj podobnega? Na misel prihajajo predvsem filmi, v prvi vrsti Fellinijev *Amarcord*. Policaj Francn je sicer "dobil nalogo striktno varovati trg pred negativnimi vplivi filmske industrije", spričo obnorelosti s kinom pa je seveda brez moči. Mali, naslovni junak, pa bo tako ali tako igralec, ko bo velik. "Še niti enega ni videl, da bi si umival zobe. Samo čakali so in streljali ali pa se kuševali. Oboževal jih

je, ja." Medtem ko morajo otroci hoditi v šolo, se umivati, poslušati prepire med starši in učiteljičino prepevanje. Sicer pa tudi prdijo, se pretepajo in naskrivaj poljubljajo, pa še bolj naskrivaj kadijo. Če jih zažeja po izobrazbi, se "učijo črk" z napisov na nagrobnikih, da se sliši škripanje kosti, ko se pokojniki v grobovih obračajo ob bralskih uspehih.

Jezikovne bravure sicer niso prav nič otroške, učinkujejo izrazito avtorsko, vratolomnost, ki jo prinašajo, pa je vendarle odmev nekakšne predzvestne kolektivnosti, dodatno zabeljene skozi nesporazume v otroškem razumevanju. Izrecna namera avtorja, "da bi se imeli fajn", je obzirno podana v množini: svoje užitke pri pisanju bi očitno želel razširiti na bralski krog. In poleg tega imamo čast, kot nam zagotavlja, da bomo prvi vse izvedeli.

Sem že omenila, da je mesto majhno, z enim samim policajem, trgov in taksijem? Refren se ponavlja kar naprej, sicer pa ni mogoče reči, da ni prijeten. Je kot nalašč za scenografijo, preobljudeno s stereotipi, vendar prav ti učinkujejo v idilah s komedijskimi primesmi. Prva na vasi, najbolj fatalna, ali vsaj najbolj našminkana, se bo, kot se spodobi, pojavila že na prvi strani, za njo bodo počasi prištorkljali še vanjo zaljubljeni policaj, slaboumna roka pravice (Francln Brezmožgancln), debela županja, izmozgana učiteljica ("če bi bilo svetovno prvenstvo v najmanj uboganju, bi bila brez konkurence"), zapiti pogrebni, "intenzivno psihično napet", pa seveda ata in mama. Oba seveda najboljša na svetu.

Zadeva je torej pripravljena, da se bo začela čisto prijetno brati. Zasedba vlog in scenografija že kar vnaprej določata dogajanje, ki razgibava brezčasne poteze malega mesta. V vsakdanjosti, ki spominja na ciklično časovnost zlate dobe človeštva, je dovolj časa za vse, kar je treba videti, slišati in reči v otroštvu, za obvezno slučajno prisotnost pri spočenjanju mlajše sestre, za fuzbal in zaljubljenost. Tako so zapolnjeni dolgi dnevi v Malem mestu in veliko srce Malega. Ki pa nekako vendarle uhaja iz svojih vnaprejšnjih določitev. "Čudno, kljub temu, da je čisto moj, da vem vse o njem – ga vedno znova odkrivam in so področja, ki jih lahko le slutim," ugotavlja njegov literarni stvarnik. Bo nekoč zaživel po svoje in ga presenetil? Čeprav je pri otrocih že zaznati prihodnost. Skozi vsesplošno miniaturnost na trenutke zablesti deklica, ki bo še lepša (in še bolj okičarjena) od svoje matere, pa spet druga, ki ima že zdaj vse pod kontrolo, najbolj pa seveda tista, ki je Malemu najbolj všeč, tista tiha in mirna. Njegovo malo veselje, ki se za hip sreča z njenim. Sovpadanje, ki bi lahko preseгло vse, kar ponuja Malo mesto z enim trgov, eno cesto in enim policajem.

Iz brezoblične brezčasnosti, amorfne idilike, se postopoma izriše tudi nekoliko časovnega okvira, čeprav je zlovešča linearnost tako imenovanih zgodovinskih dogodkov še prijetno daleč. Na robu zornega kota, kjer so stvari videti neresne, pa razberemo, da gre za poslednje Titove dneve. Po starosti sodeč sodi avtorjevo otroštvo prav v začetek osemdesetih let. Takrat je "Velikemu Predsedniku", potem ko se je revolucionarna strast že zdavnaj umirila, seveda preostalo le še umreti. Ljudje so bili raznoraznih revolucij in socialnih bojev čez glavo siti, in to tako zelo, da je zdravo mero skepticizma premogel celo Mali: "Zatirani so

tisti ljudje, katere učitelj Anton Trpotc, klicani Škric, brani. Kako jih brani, pa ne vem. On pravi, da jih brani, da se zavzema za njih. Za vse ohole, trpeče in tlačene. Kje jih najde, ne vem in niti ne ve njegova gospodinja ...” Titu pa bo, če ne bo hotel prav hitro umreti, z veseljem pomagal ata, ki je zaradi tovrstne pripravljenost pokasiral arest, saj se še vedno vse dogaja “po nalogu ve se koga”. Časi torej, ki se jih vsi še kako dobro spominjamo. Bodo (sedanji) otroci ob računalnikih in Pokemonih čez dvajset let lahko sproducirali kaj podobnega?

“Tistega davnega leta, no ... niti ne tako davnega, mogoče, mogoče pa tudi ne, čas je spolzek, če bi ga lahko ujel, bi vam vedel točno povedati in pravkar tudi poskušam – ga ujeti, zapreti med te strani, a trga se in brani, ampak moja domišljija ali spomin, kakor vam drago, je zelo nabriti lovec in ga vselej ujamem tam, kjer najmanj pričakuje ...” Kako je že rekel, domišljija ali spomin? Dobro vprašanje, memoarji so odvisni od obojega. V tem primeru pa prvo kmalu prevlada nad drugim. Zmuzljivost se postopoma izteče v dobesedno bombastična pretiravanja, ki pa v danem kontekstu začuda skladno funkcionirajo. Vsaj znotraj otroškega pogleda, kjer je še atomska bomba v sosedovi kleti nekaj običajnega. Tako zagotovo, kot bo tudi Malemu uspelo oropati banko, saj ima pištolo, in to plastično, na vodo. Saj ne bo nikogar zalil, samo prestrašil jih bo ...

V burleski, ki sledi, je Malo mesto pridobilo nekam kozmično dimenzijo: “Vsako mesto leži nekje. Ne da v resnici leži na hrbtu ali na trebuhu, temveč je zgrajeno nekje, se pravi na nekem kraju, in ta kraj obdaja pokrajina, ki vsebuje še druga mesta, druge ceste, druge trge in druge policaje ... Zemlja pa se imenuje tisti planet, na katerem živimo, če še do sedaj tega niste vedeli? Mnogo je takih, ki se obnašajo, kot da živijo na luni in še več takih, ki se obnašajo, kot da je njihovo mesto, če že ne država, edino na tem planetu, edino v vsem našem osončju, če že ne v vesolju.” Vesolje, ja, in država. Država je medtem sforsirala proslavo v čast Velikemu Predsedniku, godljo okrog tega pa razume bralec prav toliko kot kateri koli izmed otrok. Vas zanima uspeh prireditve? Treba bo vprašati domačine. Tu so njihovi odgovori: “Hi hi hi, he he he! Ohohoho hohohohoho! ... Huhuhuhuhuhu – ahahahahaha! Tako lepe pa še ni bilo! Res ne! Nikoli! Hohohohohoho!”

Sredi vsesplošne zmede se z ganljivo jasnostjo napoveduje polom prve ljubezni. Le v tem vnaprej izgubljenem čustvu so vse stvari na svojem mestu, čeprav vodijo v poraz, prav do “slovesa, ki ga ni bilo.” Ko je mučno očitno, kaj pomeni prstan in kaj pomeni razdejano stanovanje s polomljenim pohištvom. Z isto mučno očitnostjo, kot se pojavljajo Lenkini podočnjaki in modrice na obrazu njene mame. Mali dojema hitreje, kot lahko razume. Čustvena plat odraščanja je prikazana veliko bolj prepričljivo kot seksualna: prvi radovednosti gre seveda verjeti, za lase so privlečene le interpretacije. Je možno, da mali firbci ne bi niti slutili, za kaj gre? Ob čudnem nelagodju seveda, da je zadeva vendarle v nekakšni zvezi s prihodom na svet. Sicer pa: “Kdo si je življenje zmislo, / ta je res falot, / če ga srečaš kdaj na cesti, / vrži ga čez plot, / kdo je toto sranje

patentiro, / ta je res bedak, / nič čist nič ni profitiro, / saj umre tak vsak!" Olajševalna okoliščina vendarle obstaja. Tisti, ki si je izmislil življenje, si je po vsej verjetnosti izmislil tudi otroštvo.

Bernard Mac Laverty: *Okrasni toni* (prevedla Polona Glavan, spremna beseda Tina Mahkota). Cankarjeva založba 2002 (zbirka Moderni klasiki).

Ženska je, kot se ve, v najožji povezavi z luno, luna pa s plimovanjem. Irska, ki si jo vedno predstavljamo hudo vodnato, je torej prispevala tako avtorja kot protagonistko, ki misel sproti prevajata v pogojenost na sublunarnem nivoju: do zadnjega odtenka najtrše in najbolj banalne vsakdanjosti. Rezultat? V roman, ki se začne v dežju, vstopijo zvoki, da bi ga glasba na koncu popolnoma preplavila. In kje je ostala luna? Na to odgovarja Bernard Mac Laverty, pisatelj, oče štirih otrok, z romanom o skladateljici in samohranilki Catherine Anne McKenna. Crescendo – decrescendo. Plima – oseka. Evforija – depresija. Hrup delavcev, ki odstranjujejo posledice eksplozije. Sesalnik ženske, ki čisti hišo pred pogrebom. Vse do oglušlosti porodne sobe, kjer so vrvež zadušila prozorna plastična vrata. In do kar nekam podobne popolne tišine pred aplavzom. Uspeha, ki se meri po nenadni zbranosti pred izbruhom navdušenja. Provizoričnega happy enda, ki dobi svoj epilog v spominu na začetek romana. In ga ponovno vrača v negotovost, v prajhuo ženskih hormonov.

Tehniko vzratnega pripovedovanja, kjer se v drugem delu razjasnijo suho podana dejstva s samega začetka (razdor med Catherine in njenimi starši, nezakonsko materinstvo, pobeg od partnerja), najbolje pojasnjujejo glasbene metafore: "En zbor poje ritem in tako oblikuje stopnice, po katerih se glasovi drugega zbora spuščajo v kaskadah. Eden za drugim se spotikajo po stopnicah, drug drugemu za petami." Potek naracije, ki je posledice predstavila pred vzroki, dogajanje pa razdelila na dve med seboj zamenjani polovici, mehča nenehno zrcaljenje: preteklost, ki dohiteva, celo prehiteva sedanost, za njo se kotali kot po stopnišču, ki vodi večno le navzdol, iz avtorskega vidika pa ustvarja tudi odbleske. "Zbora, ki predstavljata zrcalni odsev drug drugega", bi rekla Catherine. Inovacije v pripovedni tehniki niso same sebi namen: decrescendo njene depresije je namreč v obratnem sorazmerju z avtorsko redakcijo pripovedovalca. Upadanju razpoloženja je zoperstavljeno silovito naraščanje pripovedovanja.

Catherine je najprej zgolj jokajoča ženska, tabula rasa: resničnost njene stiske se zasluti skozi detajle, ki jih je ob površnem prebiranju mogoče tudi docela spregledati. Očetova smrt je najprej le odgovor na vprašanje letališkega policista. Njeno "lastno veselje zvoka" je le radijska oddaja, ki so jo sorodniki zamudili. Tako tudi ne izvemo takoj, kdo je Anna, na katero stalno misli: dejstvo, da ima otroka, se najprej nakaže v spominu na igrače, razmetane po neki sobi na Škotskem, kamor se je odselila od staršev. Ozadje najprej po